

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Фаріон Михайлина Михайлівна

**МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ
ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

Спеціальність 08.00.01 — політична економія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

КИЇВ — 1994

Міністерство освіти України
Київський державний економічний університет

На правах рукопису

ФАРІОН Михайлина Михайлівна

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІД-
ТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕН-
ЦІАЛУ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІД-
НОСИН

Спеціальність 08.00.01 -
політична економія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Київ - 1994

Дисертація є рукописом.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі економічної теорії Київського державного економічного університету.

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Бєляев О.О.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Рисалкін В.О.
кандидат економічних наук, доцент
Розінко О.М.

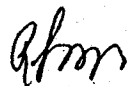
Провідна організація - Київський університет ім. Тараса Шевченка

Захист відбудеться "___" _____ 1994 року о "___"
годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.068.28.01
в Київському державному економічному університеті за адре-
сов: 252057, Київ-57, пр.Перемоги, 54/1, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київсь-
кого державного економічного університету.

Автореферат розісланий "___" _____ 1994 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
доктор економічних наук,
професор

Кривенко К.Т.

Актуальність і ступінь розробленості теми. Зміцнення дер-
жавної незалежності України, вхід її народного господарства в
систему реальних ринкових відносин створить якісно нову ситу-
ацію в економіці. При цьому, з одного боку, різко зростає роль
методологічних підходів і теоретичного аналізу макроекономіч-
них показників та економічних категорій, які відображають за-
гальний стан народного господарства, основні його пропорції й
тенденції розвитку. З іншого - побудовані на цій основі стати-
стичні дані /показники/, що характеризують потенціал відтворен-
ня економічних процесів у країні, можуть справити значний вплив
на вироблення всієї макроекономічної політики як на найближчий
час, так і у перспективі.

У зв'язку з цим визначення правильної теоретичної трактов-
ки змісту виробничого потенціалу як економічної категорії й уза-
гальнюючого показника, а також обґрунтування методики його до-
стовірного статистичного обчислення набуває нині особливої ак-
туальності. Це зумовлено домінуючою функцією виробничого по-
тенціалу в процесі розширеного відтворення і особливо на пере-
ломному етапі соціально-економічного розвитку, в який вступила
Україна.

Разом з тим, сутність проблеми полягає в тому, що існую-
чий рівень, динаміка виробничого потенціалу та його складових
визначають лише можливості економічного зростання, які можуть
не використовуватись і з часом втрачати свою здатність позитив-
но впливати на цей процес. Для України нині життєво важливе зна-
чення має те, щоб потенційні можливості економічного розвитку
не залишились незатребуваними і виробничі фактори економічного
зростання реально сприяли перетворенню їхньої потенційної енер-
гії на енергію руху економіки.

Ось чому концептуально ми виходимо в дисертації з того, що виробничий потенціал стає рушійною силою лише в процесі відтворення, дія об'єктивних законів якого дає можливість залучити в кругообіг як наявні ресурси, так і ті, що створюються в процесі руху економіки. Дослідження цих питань особливо необхідне на фоні стану справ в економіці, що суттєво погіршується.

Перехід до моделі ринкової економіки серед безлічі проблем висуває і завдання формування механізму відтворення якісно нового виробничого потенціалу. А це, відповідно, вимагає і більш чіткого наукового обґрунтування його меж, а найголовніше – аналізу змін в його соціально-економічній природі.

Вироблення чіткого, науково обґрунтованого визначення категорії "виробничий потенціал" є неодмінною умовою його наукової класифікації, організації систематичного обліку та оцінки. Без використання достовірних розрахунків виробничого потенціалу як узагальнюючого показника, так і окремих його елементів, наша країна не зможе раціонально, ефективно співробітничати і на зовнішньоекономічному рівні, у тому числі з багатьма міжнародними організаціями – Міжнародним валютним фондом, Всесвітнім банком тощо.

Нині надзвичайно важливою для України є проблема економічного і високоефективного використання усіх виробничих ресурсів /зокрема енергетичних/, різкого підвищення техніко-технологічного рівня всіх галузей народного господарства. Від успішного їх вирішення залежать зниження обсягу енергоносіїв, забезпечення випуску конкурентоздатної продукції та вихід на світовий ринок. Без паралельного динамічного вирішення цих проблем не можливо сформулювати внутрішній ринок.

У прирощенні теоретичних знань з виділених питань загальної проблеми ми також вбачаємо важливий аспект практичної значущості, а отже, і актуальності нашого дослідження.

Питання ефективного функціонування і використання виробничого потенціалу, окремих його складових знайшли відображення у різний час в численних публікаціях: монографіях, брошурах, наукових статтях, де розглядається як проблема в цілому, так і окремі її сторони /В.М.Авдієнко, А.І.Барабанов, В.П.Корнієнко, В.А.Котлов, В.К.Фальшман, К.К.Чалобасв, Д.А.Черніков/.

Безпосереднє відношення до цієї проблеми мають і роботи з дослідження "народногосподарського", "економічного", "науково-технічного" потенціалів /Д.І.Абалкін, Р.С.Авербух, О.М.Анчипкін, О.О.Бєляєв, А.Е.Варшавський, Л.І.Гатовський, Є.Г.Горбунов, Б.Е.Гришаєв, В.С.Дунаєва, А.О.Задоя, Т.І.Заславська, М.М.Кириєнко, В.М.Масаков, В.Н.Минаєв, Б.М.Мочалов, М.М.Образцов, Б.Г.Салтиков, О.К.Соловйов/, вивченню різних сторін змісту і ефективного використання виробничих фондів /К.К.Вальтух, М.М.Гольдін, В.П.Красовський, Б.А.Лавровський, О.О.Малигін, О.Ю.Рудченко, О.М.Северин, Л.М.Сухініна та інші/.

Близькими до теми, що аналізується, є дослідження з проблем продуктивності праці та ефективності виробництва, науково-технічного прогресу /Д.П.Богиня, М.В.Брик, М.І.Долишній, Р.П.Колосова, В.І.Костаков, А.Е.Котляр, Л.Е.Кунельський, І.С.Маляєв, Б.С.Мар'янюк, О.М.Невелєв, А.М.Омаров, О.С.Панкратов, О.В.Пивовар, В.А.Павленко, В.М.Шошота та інші/.

Проте далеко не всі проблеми виробничого потенціалу досліджені повністю. Потрібен, зокрема, більш глибокий теоретичний аналіз його економічного змісту. Досьогодні далеко неодно-

значно в літературі трактується саме поняття цієї категорії, а також її складові елементи.

Причому, на нашу думку, і методологічний підхід до виявлення сутності та змісту цього поняття, а відповідно, і аналізу економічної природи потребує значного поглиблення.

Безсумнівно, звертає на себе увагу і той факт, що весь спектр досліджень як в цілому проблеми, так і окремих її сторін, аспектів, здійснювався раніше з позицій домінуючої основи становлення і функціонування виробничого потенціалу – суспільної /державної/ власності на засоби виробництва і невизнанні робочої сили як товару. Нинішня ж ситуація щодо цих постулатів, а отже, і посилок теоретичного аналізу докорінно змінилась. У цьому, до речі, й полягала одна з принципових труднощів нашого дослідження. Але, разом з тим, врахування в роботі плюралізму, рівноправності різних форм власності, на наш погляд, є принципово новим моментом у дослідженні проблеми в цілому.

Об'єктом дослідження є теоретичні проблеми функціонування виробничого потенціалу та механізм його відтворення в умовах ринку.

У дисертації поставлена мета – провести системне теоретичне дослідження сутності та змісту виробничого потенціалу, тенденцій кількісних та якісних змін і взаємозв'язків в його складових елементах в умовах становлення ринкової економіки.

Поставленій меті підпорядковано вирішення ряду завдань: з'ясувати поняття і розкрити зміст виробничого потенціалу як категорії та синтетичного показника;

дати концептуальний аналіз властивостей виробничого потенціалу;

дослідити систему і механізм відтворення виробничого потенціалу в умовах становлення ринкових відносин;

виявити та обґрунтувати шляхи і форми можливого подальшого раціонального формування та функціонування складових елементів виробничого потенціалу.

Методологічною і теоретичною основою дослідження слугували праці визначних класиків економічної науки, що загалом відображають еволюцію світової економічної думки на проблему взаємозв'язку та функціонування факторів виробництва, а також широке коло спеціальної літератури з даної проблематики.

Інформаційну базу дослідження складають дані Міністерства статистики України, Ради по вивченню продуктивних сил України, а також фактичний матеріал, що міститься у монографічних виданнях вітчизняних дослідників і в періодичній літературі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що:

обґрунтовано і використано новий методологічний підхід до аналізу виробничого потенціалу через виділення суті та змісту, що дозволило більш чітко окреслити саме це поняття, а також більш системно проаналізувати його як економічну категорію та відповідний узагальнюючий показник;

уточнено положення про взаємозв'язок між продуктивними силами і виробничим потенціалом, що дає можливість розглянути ці категорії на макроекономічному рівні в органічній обстановці в процесі безпосереднього їх відновлення та розширення;

здійснено структурно-логічне відособлення складових об'єкта дослідження та визначено і проаналізовано якісно новий стан

виробничого потенціалу, його елементів, властивостей за функціями та формами прояву у відтворювальному процесі в системі ринкових відносин, у тому числі і з урахуванням теорії граничної продуктивності факторів виробництва;

теоретично обгрунтовано положення про можливості повнішого статистичного обліку потенціалу природних ресурсів на основі органічного урахування витратної і рентної концепцій їх обліку;

проаналізовані на макроекономічному рівні важливі елементи механізму відтворення виробничого потенціалу в Україні і виявлені його істотні деформації. Зроблені висновки свідчать, що першопричинами їх є концептуальна нерозробленість, некомплексність, нормативно-правова незабезпеченість переходу від монодержавної до багатокладної економічної системи. Разом з тим доведено, що ринок по своїй суті об'єктивно створює умови для більш ефективного формування і функціонування всього виробничого потенціалу, через механізм діалектичної взаємодії потреб, інтересів людей, з одного боку, та їх здібностей, можливостей - з іншого, тобто ринок утворює внутрішнє джерело їхньої внутрішньої економічної активності.

Практична значущість дисертаційної роботи полягає в тому, що ряд її методологічних та теоретичних положень і висновків можуть знайти використання у подальшій науковій розробці проблем формування і функціонування виробничого потенціалу та комплексу взаємопов'язаних з цим категорій, а також у практичній діяльності відповідних державних інституцій. Теоретичні узагальнення та висновки, зроблені у роботі, можуть бути застосовані у навчальному процесі з курсу політичної економії та економічної теорії.

Дисертаційна робота виконана як складова частина науково-дослідної роботи кафедри економічної теорії Київського державного економічного університету по комплексній темі "Методи регулювання ринкової економіки".

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались і обговорювались на регіональних науково-практичних конференціях, на засіданнях методологічних семінарів кафедри економічної теорії планових факультетів Київського державного економічного університету. Ряд положень та висновків роботи викладено у 9 публікаціях загальним обсягом 1,2 друк.арк.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження; її зміст викладено в такому порядку:

Вступ

Розділ I. Теоретичні проблеми дослідження виробничого потенціалу

I.1. Ретроспективний аналіз проблеми і методологія дослідження виробничого потенціалу

I.2. Зміст і механізм функціонування виробничого потенціалу на етапі становлення ринкових відносин

I.3. Концептуальний аналіз властивостей виробничого потенціалу

Розділ II. Система і механізм відтворення виробничого потенціалу в умовах ринку

2.1. Складові виробничого потенціалу і їх роль в процесі відтворення

2.2. Відтворення речових елементів виробничого потенціалу

2.3. Основні риси відтворення трудового потенціалу і особливості його

Висновки

Список використаної літератури

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Раціональне формування та ефективне використання створеного виробничого потенціалу в країні /у тому числі і на рівні окремих господарюючих суб'єктів/ на базі різноманітних форм власності – одна з найперших умов виходу економіки з соціально-економічної кризи. У перспективі – це важлива передумова розвитку соціально орієнтованих ринкових відносин.

Концептуально характеризуючи результати дослідження, слід передусім зазначити, на яких принципах і підходах ґрунтувався теоретичний аналіз поставленої проблеми.

Вихідною передумовою наукового дослідження соціально-економічної природи поняття "виробничий потенціал" є аналіз його місця і ролі в структурі виробничих сил. Разом з тим, у відтворувальному аспекті на макроекономічному рівні продуктивні сили можуть розглядатися як сукупність економічних /виробничих/ ресурсів, як "запас" їх, а процес виробництва і його наступні ланки – як використання продуктивних сил. Причому стадія їх споживання є одночасно і завершенням процесу відтворення, і початком нового циклу, оскільки частина виробленої продукції та послуг виступає джерелом розширеного відтворення виробничих ресурсів, тобто продуктивних сил. Інакше кажучи, відтворувальний процес, перш за все на макроекономічному рівні, дає можливість розглядати поняття продуктивні сили і виробничі ресурси /потенціал/ у динаміці, в безпосередньому процесі відновлення і розширення їх,

Даний методологічний підхід дає можливість більш чітко окреслити саме поняття "виробничий потенціал" шляхом вияву його сутності, а не просто – перерахуванням тих чи інших /хоч і важливих/ признаков, елементів. Сутність виробничого потенціалу визначається як ступінь розвитку виробництва і відповідності їх суспільній формі праці.

У міру того, як виробничий потенціал все активніше включається до суспільного процесу відтворення, зміст його поняття розширюється і збагачується, але сутнісні ознаки його залишаються незмінними.

Конструктивно-критично розглядаючи існуючі в економічній літературі трактовки щодо соціально-економічного змісту поняття виробничий потенціал, обґрунтовано висновок щодо складу його поряд з матеріальними елементами /які відносяться традиційно/, правомірно включати трудовий потенціал, а також залучені у господарський оборот природні ресурси, та невикористані реальні резерви факторів виробництва.

Така трактовка повніше відповідає сучасним уявленням про зміст цієї категорії, у тому числі і згідно теорії граничної продуктивності факторів виробництва, а також більш співзвучна умовам та тенденціям науково-технічного прогресу в ринковій економіці.

Якісно нове положення виробничого потенціалу та його елементів в умовах переходу до ринку має відображатися в таких його домінуючих функціях:

виробництво високоякісної, конкурентноспроможної продукції, що повною мірою відповідає проблемам суспільства і конкретного споживача, можливостям науково-технічного прогресу;

якісне відтворення факторів виробництва, що забезпечує постійне підвищення його ефективності, а також стійку перспективу економічного і соціального прогресу в країні;

постійне зниження витрат усіх видів ресурсів на одиницю продукції, що випускається, з урахуванням її споживчих характеристик, "включення" системи факторів інтенсифікації. Зрозуміло, що неповна їх реалізація – ознака функціонального розладнання всієї економічної системи, яке, на жаль, має місце у нашому суспільстві.

Саме в зазначеній органічній єдності названих компонентів /елементів/ та функцій виробничий потенціал і постає як економічне поняття. Такий підхід дає можливість більш логічно ввести його у систему соціально-економічних категорій і понять "народногосподарський", "економічний", "науково-технічний", "трудоий" та інші потенціали, забезпечуючи при цьому необхідні взаємозв'язки і "субординацію" при дослідженні їх у процесі суспільного відтворення. Разом з тим, усе це дозволило навести додаткові теоретико-логічні аргументи для розкриття місця та ролі виробничого потенціалу як передумови і як результату послідовних циклів процесу відтворення, у тому числі відтворення самих елементів цього потенціалу.

Здатність виробничого потенціалу задовольняти вимоги свого призначення характеризується рядом його властивостей.

Центральним моментом формування і прояву властивостей виробничого потенціалу є процес виробництва, який здійснюється з урахуванням кількісних і якісних пропорцій, що відображають рівень збалансованості та забезпеченості пропорційності економічного зростання і самих виробничих ресурсів. Важливим еле-

ментом формування властивостей цього потенціалу є діюча система організації та управління процесами виробництва.

Економічна ефективність кожного елемента, фактора, їх значимість у системі, взаємодія між ними постійно змінюється, що і визначає властивості виробничого потенціалу.

Виробничі ресурси є потенційним джерелом випуску продукції. У виробничому процесі вони з'єднуються і з цього моменту стають факторами виробництва, безпосередніми джерелами його зростання. Отже, фактор виробництва – це виробничий ресурс, залучений у виробничий процес і з'єднаний з іншими ресурсами для виготовлення продукції /послуги/.

Серед основних властивостей виробничого потенціалу можна виділити взаємодоповнюваність складових елементів його, їх взаємозамінюваність, а також формування його з урахуванням фактора часу. Реальне врахування цих властивостей, особливо на рівні визначення макроекономічної перспективи функціонування відповідних елементів досліджуваного потенціалу, дозволяє кардинально змінити джерела економічного зростання, здійснити своєрідне "розкріпачення" розвитку економіки від ресурсних обмежень.

Водночас, запропонований теоретичний підхід до аналізу соціально-економічної природи виробничого потенціалу дає змогу більш чітко сформулювати загальні та специфічні ознаки /риса/ його як економічної категорії /з погляду виробничих відносин/, так і синтетичного показника рівня розвитку економіки країни.

Виробничий потенціал об'єктивно існує не тільки як вихідна основа /момент/ процесу відтворення валового національного продукту та інших макроекономічних результатів виробництва,

але і як соціально-економічна база функціонування системи суспільних відносин. Причому відтворювальна функція реалізується в Україні в умовах формування ринку, через ще неусталені соціально-класові пропорції використання виробничого потенціалу згідно з системою відповідних економічних законів, що формуються. Суттєвим моментом тут є і те, що ще чітко неструктуровані основні цілі та інтереси різних класів, груп, прошарків, котрі об'єктивно виникають в ринковій системі, яка у нас перебуває на початковому етапі становлення. Нині у цьому, на нашу думку, полягає одна з головних причин зниження ефективності та незадовільного використання наявного виробничого потенціалу, а часто і пряме "розбазарювання". Ось чому важлива роль у ефективному використанні матеріальних об'єктів /елементів/ виробничого потенціалу належить реальному включенню їх до ринкових форм господарювання через процеси роздержавлення, акціонування, корпоратизацію, оренду та приватизацію.

У ході аналізу взаємозв'язку нарощення виробничого потенціалу і суспільного відтворення обґрунтовується необхідність забезпечення оптимальних умов для відтворення окремих елементів /складових/ потенціалу.

Діалектика полягає в тому, що нарощування цього потенціалу можливе завдяки постійній реалізації його і наступному відновленню на вищому рівні. Продукт виробництва лише тоді перетворюється у складову частину досліджуваного потенціалу, коли набуває форми і місця, які забезпечують можливість використання його як матеріального ресурсу. При цьому в результаті використання ресурсних елементів потенціалу постійно створюються результативні, як би латентні /зовнішньо скриті/ ефекти,

які являють собою реалізацію виробничої функції потенціалу, ресурсної частини його.

Разом з тим, особливу увагу приділено якійсь характеристиці матеріальних складових виробничого потенціалу, зокрема основних фондів: нормам зношення, коефіцієнтам оновлення і вибування, їхнім тенденціям на сучасному етапі в економічних реаліях України.

Одночасно суть інтенсифікації відтворення основних фондів це прискорене впровадження у виробництво прогресивної техніки і технології, тобто НТШ.

В основі змісту поняття "нова техніка" має бути покладена її технологічна новизна, яку можна охарактеризувати такими показниками: закладеними в ній принципами виконання функцій; системою управління нею; системою її обґрунтування /налагоджування, переналагоджування, установаження тощо/.

З позиції технологічної новизни важливо відзначити насамперед групу принципово нової техніки. Вона характеризується тим, що втілюючи наукові винаходи, ґрунтується, як правило, на раніше невідомих технологічних принципах і здатна забезпечити більш високий рівень ефективності виробництва, ніж види функціонуючої техніки. На основі принципу технологічної новизни в роботі виділяються й інші групи техніки, які, звичайно, в реальній господарській практиці поєднуються. Але оскільки НТШ - це створення і безперервне поширення принципово нової прогресивної техніки і технології, тобто суть його в тому, що принципово нова техніка переходить в групу прогресивної, а остання - в групу традиційної - це теоретичне посилення і повинно ним стати ядро всієї технічної політики в Україні.

На основі узагальнення функціонального призначення таких процесів, як реконструкція, розширене, нове будівництво, модернізація, ремонт викладено і обґрунтовано їх логічну "субординацію" і взаємозв'язок. Вони розглядаються як відповідні форми технічного переоснащення, кожна з яких має свій зміст і відповідні методи здійснення. Це також могло б сприяти більш обґрунтовано і цілеспрямовано вирішувати нині комплекс проблем в економіці нашої країни, що мають першорядне значення.

Дослідження змісту та структури виробничого потенціалу об'єктивно включає аналіз такої його матеріальної складової, як природні ресурси. Це передбачає характеристику методологічних аспектів їхньої класифікації за принципом включення до цього потенціалу. Згідно з цим природні ресурси розрізняються, по-перше, за можливістю залучення у матеріальне виробництво і, по-друге, за формою участі їх у цьому процесі.

У першому випадку вони поділяються на умовно потенційні /непридатні для використання на даному проміжку часу/ і придатні для використання /які є у розпорядженні/, тобто мова йде про визнання їх як споживаних вартостей. При цьому слід зауважити, що природні ресурси самі по собі, не опосередковані працею, не можуть розглядатись потенційним ресурсом точно кажучи в економічному розумінні. Ресурси ж, які є у розпорядженні, тобто прийняті до використання, поділяються на залучені і незалучені в господарський оборот, тобто - на економічні /або функціонуючі/ і потенційні /резервні/.

Функціонуючі природні ресурси в процесі виробництва, як відомо, набувають грошової форми оборотних фондів як предмети праці.

Обсяг потенціалу ресурсів може розширюватися і за рахунок умовно потенційних /тобто поки що непридатних/ зі зростанням можливостей науково-технічного прогресу.

Такий підхід до класифікації природних ресурсів дає можливість більш чітко і реально визначити обсяг як їхнього, так і всього виробничого потенціалу. Це не суперечить існуючій статистичній оцінці залучених природних ресурсів як на основі витратної, так і рентної концепцій /зміст їх розглядається в роботі/, а лише дозволяє уточнити таку оцінку. Поряд з цим розкриті і основні напрями більш раціонального та ефективного використання даних ресурсів.

Провідна роль у накопиченні та функціонуванні виробничого потенціалу належить трудовим ресурсам /трудоваму потенціалу/, які одночасно є і органічною складовою /елементом/ досліджуваного нами потенціалу. При цьому зміст категорії "трудова потенціал" охоплює і трудові ресурси, які не беруть участі в цьому періоді у відтворенні матеріальних благ і послуг, але потенційно володіють такою можливістю. Обґрунтовується це за допомогою виділення таких їх ознак, як матеріальність, накопичуваність, відтворюваність, сприяння безперервності процесу відтворення.

З точки зору функціонального призначення сутність категорії "трудова потенціал" становить рівень розвитку духовних і фізичних здібностей до праці працездатного населення /як залученого, так і незалученого до відтворювального процесу/, а також відповідність їх /здібностей/ матеріальним елементам та суспільній формі праці. У цьому аспекті трудова потенціал розглядається, з одного боку, як економічна категорія, а з ін-

шого – як узагальнюючий показник особистого фактора виробництва. Це дає можливість характеризувати його системою різноманітних часткових показників, які зі зміною реальних економічних умов /науково-технічний прогрес, організаційні форми виробництва, ринкові відносини/ набувають все нових і нових характерних ознак.

Економічною формою вияву трудового потенціалу є робоча сила. У дисертації значну увагу приділено характеристиці усіх чотирьох фаз /виробництва, розподілу, обміну та споживання/ процесу відтворення робочої сили в умовах ринкової економіки і вона розглядається як товар.

Економічна сутність трудового потенціалу розкривається через суперечливу єдність повноти участі працездатного населення у суспільно-корисній діяльності, з одного боку, та ефективності використання його сукупної робочої сили як ресурсу, з іншого боку. Намі реальні /національні/ суперечності тут проявляються і в тому, що "перші кроки" до ринку створили таку соціально-економічну ситуацію, яка не захищає гідність праці та елементарні економічні інтереси значної частини зайнятих у народному господарстві.

Поряд з виділенням основних кількісних та якісних традиційних макроекономічних показників, суттєве значення для предметного аналізу трудового потенціалу та його ефективного, раціонального використання є збалансованість робочих місць і робочої сили. Створення робочих місць відповідної кількості та якості – первинний, вихідний акт економіко-організаційного характеру не лише в сфері управління трудовими ресурсами, зайнятістю населення, а й оптимізації, раціонального використання

всього виробничого потенціалу. Причому нині – це також необхідний фактор стабілізації соціально-політичної ситуації в Україні. Зародження підприємництва в такій оптимізації відчутної ролі ще не відіграє.

Реалії нашої перехідної економіки /опад виробництва, макроекономічна нерівновага, суперінфляція, падіння рівня життя основної маси населення, повільний розвиток ринкових відносин, відсутність дієвого "правового поля" для цього/ обумовлюють суттєві особливості механізму функціонування трудових ресурсів як з точки зору його змісту, так і форм прояву, які часто не корелюються з цивілізованими ринковими відносинами.

В умовах таких відносин об'єктивно зростає динамізм плинності робочої сили, частота змін не тільки робочого місця, а й професій тощо. На відміну від адміністративно-командної економіки в ринковій системі плинність кадрів не може розглядатися як суто негативне явище, оскільки за своєю економічною природою – це форма перерозподілу робочої сили.

Важливими факторами якісного зростання трудового потенціалу є загальноосвітня, спеціальна, професійна підготовка та динамічна перепідготовка як працівників масових професій, так і спеціалістів. При цьому розкриваються проблеми, які нині відносно індивіда стають об'єктивними і гальмують подальше нарощування всього трудового потенціалу в країні.

Водночас у ході аналізу проблем раціонального функціонування трудових ресурсів, нами обґрунтовується, що ринок, в принципі, об'єктивно /на відміну від адміністративно-командної системи/ генерує підвищення соціально-економічної активності індивідів. Він за своєю суттю /в ідеалі/ створить перед-

умови і безпосередні умови, коли механізм діалектичної взаємодії економічних, соціальних інтересів /як форми вияву відповідних потреб/, з одного боку, та здібностей і можливостей працівників - з іншого, утворює внутрішнє джерело їхньої економічної активності. Усе це персоніфікує головні рушійні сили в економіці на основі законів товарного виробництва. За умови масовості таких устремлінь створюється і відповідна матеріальна сила соціально-економічного прогресу.

Отже, роздумуючи викладене, можна стверджувати, що існує органічний подвійний зв'язок між виробничим потенціалом і системою ринкових відносин. Процес його відтворення за своєю соціально-економічною природою створює основу багатокладної економіки, яка потребує переважно ринкового регулювання. Разом з тим, механізм ринку прискорює та підвищує ефективність усіх форм виробничого нагромадження, що зміцнює базу для розширення ринкових відносин і, отже, більш достовірних оцінок довготривалих матеріальних об'єктів /благ/, природних та трудових ресурсів, а відповідно, і всього виробничого потенціалу в країні.

Такий основний зміст нашого наукового дослідження.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях.

1. Стан та розвиток потенціалу основних виробничих фондів // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки на Україні: Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1991. - 0,2 д.а.

2. Теоретичний аспект формування ресурсного потенціалу // Організація бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в

умовах переходу до ринкової економіки: Тези доповідей науково-практичної конференції. - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а.

3. Комплексна оцінка розвитку виробничого потенціалу // Організація бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах переходу до ринкової економіки: Тези доповідей науково-практичної конференції. - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а.

4. Аналіз матеріаломісткості промислової продукції // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Ч.І. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

5. Оцінка ефективності затрат на управління виробництвом // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Ч.І. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

6. Аналіз розвитку кооперативів в умовах ринкових відносин // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Ч.І. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

7. Аналіз стану та розвитку трудового потенціалу // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Ч. I. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

8. Показники використання трудового потенціалу // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Ч.І. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль, 1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

9. Проблеми формування світових цін на товари // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні.

Ч.І. Збірник наукових праць. - МІ "Інфотер". - Тернопіль,
1993. - 0,2 д.а. /У співавт./, особисто автора 0,1 д.а.

Підписано до друку 17. 03. 1994 р. Формат 60x84 16

Зам. 263. Тираж 100.

Друкарня ВО „Орієн“, м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 6